

Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi
Mustafa Kemal University Journal of the Faculty of Education
Yıl/Year: 2024 ♦ Cilt/Volume: 8 ♦ Sayı/Issue: 14, s. 338-349

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ VAZGEÇİLMEZ DEĞERLERİMİZE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Doç. Dr. Çiğdem KAN

Fırat Üniversitesi, ckan@firat.edu.tr

Orcid: 0000-0001-8513-7740

Özet

Değerler, toplumun benimsemiş olduğu kıymetlerdir. Sosyal bilgiler dersinin de, aslında değerlerle örülmüş disiplinler arası bir ders olduğu söylenebilir. Bu çalışmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşlerine göre değer tanımı ve vazgeçilmez değerlerin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma nitel araştırma desenlerinden olan betimleyici fenomenoloji deseni kapsamında gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların belirlenmesinde ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilgiler Eğitimi'nde lisans öğrenimine devam eden 38 kadın ve 16 erkek olmak üzere 54 öğretmen adaylarıyla gerçekleştirilmiştir. Verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme formu ve verilerin çözümlenmesinde ise içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, öğretmen adaylarının değer tanımları şu şekildedir; toplumun onayladığı davranışlar, bireyin davranış biçimlerini belirleyen ölçütler, kıymet ölçmeye yarayan soyut unsur, benimsenen ahlaki ve sosyal normlar, bir şeyin istenip istenmemesiyle ilgili inançlar olarak sıralanmıştır. Öğretmen adaylarının kendileri için vazgeçilmez gördükleri değer sıralaması ise; saygı, adalet, yardımseverlik, sevgi ve dürüstlük, vatanseverlik, barış-hoşgörü ve ailedir. Öğretmen adaylarının sahip oldukları değerlerin kaynakları ise aile, toplumsal kültür, eğitim, çevre ve din olarak belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Değerler, Değerler Eğitimi, Vazgeçilmez Değerler, Değerlerin Kaynakları

THE VIEWS OF PRE-SERVICE SOCIAL STUDIES TEACHERS ABOUT OUR INDISPENSIBLE VALUES

Abstract

Values are the beliefs adopted by a society. It could be argued that the social studies course is an interdisciplinary course based on values. The present study aimed to describe values and determine indispensable values based on the views of pre-service social studies teachers. The study was conducted with the descriptive phenomenology design, a qualitative research method. Criterion sampling was employed to assign the participants. The study was conducted with 54 pre-service teachers (38 female and 16 male), who were attending Fırat University, Faculty of Education, Department of Social Studies Instruction. A semi-structured interview form was developed to collect the study data and content analysis was employed to analyze the data. The study findings demonstrated that pre-service teachers described values as socially accepted behaviors, criteria that aims to determine individual behavior, abstract elements that measure value, adopted moral and social norms, and beliefs about the desirability of concepts. The indispensable values according to the pre-service teachers included respect, justice, benevolence, love, honesty, patriotism, peace, tolerance, and family. The sources of these values was ranked as follows: family, social culture, education, environment

Key Words: Social Studies, Values, Values Education, Indispensable Values, Sources of Values

Giriş

Değerler, insanlık kültürünü oluşturan yapıtaşlarıdır. Değerlerin olmadığı bir toplum, toplum olma vasfını kaybeder ve insanların birbirlerine zarar verdiği, yaşanmaz bir yer haline gelir. Daha insancıl bir gelecek için değerlerin varlığı olmazsa olmaz koşullardandır. Değerler, sosyal bilgiler dersinin de temelidir. Aslında sosyal bilgiler dersi, açık veya örtük bir şekilde değerleri aktararak bireylerin kültürlenmesine katkıda bulunulur.

Değerlerin tanımları incelediğinde; değerler, “değerler, toplumların büyük çoğunluğu tarafından kabul görmüş ve korunmaya çalışılan temel ahlaki ilkelere dayanan ortak amaçlar, inanışlar, standartlar, yargılar ve kurallardır” (Çınar, 2019). Başka bir tanımda değerler, “toplum hayatının düzene girmesine ve birlikte yaşamaya, bir olmaya, ortak bir ruh ile hareket etmeye yardımcı olan temel inançlardır” (Küçükaydın, 2020). Bireyin sahip olduğu değerler, kişiliğini yaşantısını ve bakış açısını belirleyen etkenleridir. Yaşam boyu devam eden, değerleri içselleştirme süreci, değerler eğitimi olarak tanımlanmaktadır (Yaman, 2016).

Değer temelli eğitimin gerekliliği konusunda yapılan çalışmalar incelendiğinde; Shah (2001), değer temelli eğitimin toplumdaki rolü konusunda bir çalışma yapmıştır. Araştırmacı, değerlerin toplum üyelerine aşılması yönünde çaba harcanması gerektiğini açıklamıştır. Teknolojik ilerlemelerin gençleri kontrol etmeyi zorlaştırdığını belirtmiştir. Shah’a (2001) göre, gençlik şu andaki kural ve normlara uymaya hazır değildir. Toplumsal yönüyle bunun nedeni, değerler eğitiminin eksikliğidir. Evde, okulda ve toplumda değer temelli eğitim çağın bir ihtiyacıdır.

İnsanlar, yaşadıkları çevreye uyum sağlamak için çevrenin değerlerine uygun davranmaktadırlar. Değerler bir bakıma yaşam kılavuzluğu görevi yapmaktadır (Beil, 2003). Değer temelli eğitim, toplumun varlığı ve devamı için olmazsa olmazlardandır. Çünkü giderek daha fazla maddiatçı ve değerleri değersizleştiren bir kuşak gelmektedir. Çağın zorunlu kıldığı nedenler, değerlerden ayrı düşünülemez. Değerleri olmayan bir toplum da, potansiyel bir tehlike oluşturmaktadır. Bu nedenle, değerler eğitimi sadece okulda değil aile ve toplumu kapsayan geniş bir çerçevede ele alınmalıdır.

Değerlerin sadece okul yaşamını ilgilendirmediği gerçeğinden hareketle, karakter ve değerler eğitimi kapsamındaki uygulamaların ailelerin; öğrencilerin değer, tutum ve davranışlarına kaynaklık eden ve gündelik yaşamına yansıyan bütün unsurları içerecek biçimde organize edilmesi gerekmektedir (Ekşi ve Katılmış, 2022).

Alanyazında, değerler eğitiminde kullanılan yöntemler konusunda Akto ve Akto (2017); Gözler, Haskuş ve Ayhan (2020); Yeşilyurt (2019); Yıldırım, Becerikli ve Demirel (2017) tarafından yapılan araştırmalar vardır. Bireyin yaşayışıyla iç içe olması gereken değerler öğretiminde, ne tür yaklaşımlar kullanılmaktadır? Bu konuda Bayırlı; Doruk; Tüfekçi (2020) tarafından yapılan araştırmada, öğretmenlerin değer öğretimi yaklaşımlarından en fazla telkin ve eylem yoluyla öğrenme yaklaşımını kullandıklarını ve gerçekleştirilen değer eğitimi etkinliklerinin öğrencilerde olumlu etki bıraktığını belirtilmiştir.

Benzer bir çalışma Muç ve Pamuk (2020) tarafından yapılmıştır. Muç ve Pamuk (2020), tarih ders kitaplarındaki değerleri ve değer aktarım yaklaşımlarını belirlemeye çalışmıştır. Araştırma sonucunda, değerlerin aktarımında, çoğunlukla değer öğretiminde tercih edilen telkin etme yönteminin kullanıldığı belirtilmiştir.

Değer aktarım yaklaşımlarından biri olan telkin yöntemi, diğer yaklaşımlara göre en son tercih edilmesi gereken yaklaşımdır. Buna rağmen, öğretmenler tarafından sıklıkla tercih edilmesinin nedeni sorgulanmalıdır. Bu konuda, lisans programları öğretmen adaylarına değerleri kazandırmada yeterli mi? Katılmış ve Balcı (2017) tarafından yapılan araştırmanın sonucuna göre, uygulanan lisans programının değerler eğitimi konusundaki yeterlikleri coğrafya öğretmen adaylarına kazandırmada istenilen nitelikte olmadığı tespit edilmiştir.

Öğretmenlerin, değerler öğretiminde çoğunlukla telkin yöntemini kullanmaları öğrenciler tarafından hangi düzeyde davranışa yansımaktadır? Batmaz ve Erdoğan (2019) tarafından yapılan

araştırma sonucunda, öğretmenlerin çoğunluğunun değerler eğitimi konusunda herhangi bir eğitime katılmadıkları; öğrenciler tarafından değerlerin, davranışa kısmen dönüştürüldüğünü; ailelerin, değerler eğitimi konusunda rol model olması gerektiği vurgulanmıştır.

Bu kapsamda sorgulanması gereken başka bir soru ise, öğretmenlerin sahip olduğu değerler öğrencilere nasıl yansımaktadır? Kamer ve Şahin (2021), öğretmen adaylarının görüşleri doğrultusunda değerler ve değerler eğitimi belirlemeye çalışmışlardır. Araştırma sonucunda, öğretmen adaylarının sahip oldukları değerler doğrultusunda öğrencilere yaklaştıkları tespit edilmiştir.

Öğretmenlerin sahip olduğu değerler, onların öğrencilerine karşı davranışlarını etkiliyorsa, bu değerleri belirlemek gerekir. Bu çalışma, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının vazgeçilmez değerlerinin neler olduğunu tespit etmek açısından önemlidir. Literatürde benzer bir çalışmaya rastlanmamış olması, alana katkı sağlaması yönüyle önemlidir. Bu çalışmada, sosyal bilgiler öğretmen adayları için vazgeçilmez değerlerin ne olduğu ve bu değerlerin kaynaklarını belirlemek amaçlanmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda çalışmada aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır.

1. Sosyal bilgiler öğretmen adayları, değeri nasıl tanımlamakta ve kavramsallaştırmaktadır?
2. Sosyal bilgiler öğretmen adayları, yaşantılarında deneyimledikleri kendileri için vazgeçilmez gördükleri değerleri nasıl tanımlamakta ve kavramsallaştırmaktadırlar?
3. Sosyal bilgiler öğretmen adayları, sahip oldukları değerlerin kaynak ya da kaynaklarını nasıl tanımlamakta ve kavramsallaştırmaktadırlar?

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu çalışmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değer tanımları, kendileri için vazgeçilmez olan değerler ve sahip oldukları değerlerin kaynakları hakkındaki görüşlerini ortaya koymak amaçlandığından betimleyici fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Araştırılan olguyla ilgili olarak katılımcıların bakış açılarının derinlemesine değerlendirmek amaçlanmıştır. Fenomenoloji deseni, bireylerin bir olgu ya da kavramla ilgili olarak ortak deneyimlerden anlam çıkarmak amacıyla kullanılmaktadır (Creswell, 1998).

Betimleyici “fenomenolojide temel amaç, insanların algı ve deneyimlerini betimlemektir. Bu nedenle betimleyici fenomenoloji yorumlamacı fenomenolojiden farklı olarak, yorumlamadan çok betimlemeye önem verir” (Ersoy, 2023).

Katılımcılar

Fenomenoloji deseninin amacına uygun olarak, bu çalışmada da öğretmen adayların değer tanımları ve vazgeçilmez gördükleri değerleri ve bu değerlerin kaynakları hakkında onların deneyimlerine başvurulmuştur. Ayrıca çalışmada, katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Bu örnekleme yaklaşımı, önceden belirlenen bazı ölçütleri karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır. Söz konusu olan ölçüt ya da ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabileceği gibi daha önceden hazırlanmış ölçütlerde kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Katılımcıların, Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Programında öğrenimine devam eden ve Karakter ve Değerler Eğitimi dersini alan son sınıf öğretmen adayları olmaları ölçüt olarak belirlenmiştir. Katılımcıların 38’i kadın 16’sı ise erkek olmak üzere toplam 54 öğretmen adaydır. Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının gönüllü olmalarına özen gösterilmiştir.

Verilerin Toplanması

Çalışmanın verileri, yarı yapılandırılmış görüşme formlarıyla toplanmıştır. Yapılan görüşmelerle, katılımcılardan vazgeçilmez değerlerimizin neler olduğunu belirlemek amaçlanmıştır. Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerde aşağıda yer alan üç açık uçlu soruya yer verilmiştir. Bu açık uçlu sorular hazırlanırken, öncelikle değerlerle ilgili olarak kapsamlı bir

literatür taraması yapılmıştır. Bu taslak görüşme formu, üç öğretmen adayı ile informal olarak gerçekleştirilmiş ve soruların anlaşılır olup olmadığı yeniden değerlendirilmiştir. Daha sonra hazırlanan görüşme formu, üç alan eğitimcisi ve bir dil uzmanının görüşleri doğrultusunda yeniden düzenlenerek son şekli verilmiştir. Bu çalışmada, literatür taraması doğrultusunda soruların hazırlanması ve uzmanların görüşlerine başvurularak çalışmanın iç geçerliliğini arttırmak amaçlanmıştır.

Görüşme formunda yer alan açık uçlu sorular şunlardır;

1. Değer nedir? Tanımlayınız.
2. Yaşantınızda deneyimlediğiniz, sizin için vazgeçilmez üç değeri sıralayınız? Ve açıklayınız.
3. Sahip olduğunuz bu değerlerin kaynak ya da kaynakları (temelleri) nelerdir? Açıklayınız.

Bu konularda, öğretmen adaylarıyla görüşmek amacıyla öncelikle Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi dekanlığından gereken izinler alınmıştır. Etik kurul izni de alınarak öğretmen adaylarından gönüllü olanlarla bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış formları uygulanmadan önce katılımcılara görüşlerini rahatça ifade etmeleri için gerekli ortam sağlanmıştır. Çalışmanın amacı açıklanarak paylaşacakları bilgilerin bulgular açısından önemli olduğu vurgulanmıştır. Görüşme formunu uygulamak için ders saatinden sonra gönüllü olanların sınıfta bulunması istenmiştir. Öğretmen adayları, değerler konusunda kendilerinin görüşlerine başvurulmasından ve bunları ayrıntılı olarak ifade etmekten memnun olmuşlardır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada elde edilen veriler, içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Öncelikle elde edilen veriler araştırmanın alt amaçları doğrultusunda düzenlenerek temalar oluşturulmuştur. Her tema altında yer alan benzer görüşler doğrultusunda alt temalar oluşturulmuştur. Katılımcıların kullandıkları sözcük ya da betimlemeler doğrultusunda alt temalar adlandırılmıştır.

Analizler, araştırmacı dışında başka bir araştırmacıdan yardım alınarak gerçekleştirilmiştir. Alt temalar belirlenmeden önce, yarı yapılandırılmış formlar her bir araştırmacı tarafından iki defa okunarak not alınmıştır. Çalışmanın amaçları ve alınan notlar doğrultusunda alt temalar oluşturulmuştur. Daha sonra her bir araştırmacı tarafından hazırlanan alt temalar, bir araya getirilerek görüş alışverişiyle ortak alt temalar belirlenmiştir.

Güvenirlilik, yapılan araştırmanın sonuçlarının değil, bu sonuçlara ulaştıran sürecin tutarlı olması anlamına gelir. Başka bir deyişle bulguların elde edildiği sürecin mümkün olduğunca açık ve tekrarlanabilir olması gerekir. Nitel araştırmalarda inanılabilirliği arttırmak için alanında uzman olan bir kişiden yardım alınabilir. Bu kişi, araştırma deseni seçiminden toplanan verilerin analiz edilmesi ve raporlanmasına kadar araştırmacıya geri dönüt sağlayabilir (Aydın ve Bayazıt, 2023).

Analizlerin güvenirliliğini arttırmak amacıyla Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilmiş olan güvenirlilik formülü kullanılmıştır. Bu formüle göre, (Güvenirlilik= Görüş Birliği/ Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) yapılan kodlamalar sonrasında her iki araştırmacının görüş uyumu 0.90 olarak bulunmuştur. Daha sonra, alan uzmanı olan diğer araştırmacının önerileri de göz önüne alınarak bulgular düzenlenmiştir. Ayrıca, veriler şekillerle düzenlenerek görsel hale getirilmiştir. Katılımcılardan doğrudan alıntılar yapılarak araştırmanın inandırıcılığı arttırılmıştır. Öğretmen adaylarının görüşleri, ÖA1, ÖA2, ÖA3 şeklinde kodlanarak verilmiştir.

Bulgular

Bu çalışmada elde edilen bulgular öğretmen adaylarının değer tanımları, öğretmen adayları için vazgeçilmez değerler ve sahip oldukları değerlerin kaynakları hakkındaki görüşleri şeklinde üç kategoride toplanmıştır.

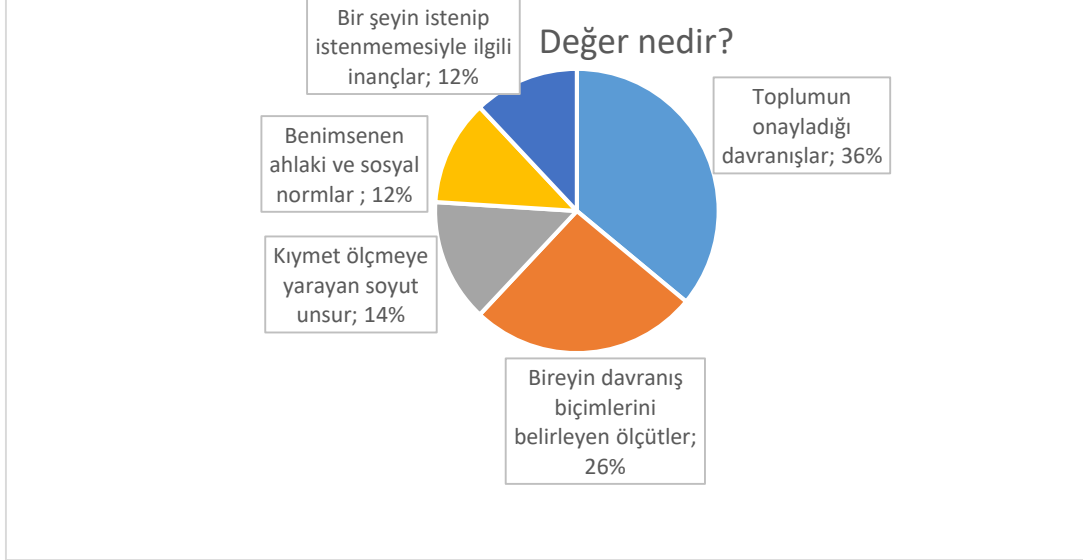
1. Öğretmen adaylarının değer tanımına ilişkin görüşleri;

Çalışmanın birinci alt amacı, öğretmen adaylarının değer tanımlarına ilişkin görüşlerini içermektedir. Bu amaçla, öğretmen adaylarının değer tanımları hakkında görüşleri sorulmuştur.

Birinci alt amaca göre, öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar doğrultusunda analizler gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1

Öğretmen Adaylarının Değer Tanımları Hakkındaki Görüşleri

Şekil 1’de görüldüğü gibi, öğretmen adaylarının değer tanımları; toplumun onayladığı davranışlar (f=36), bireyin davranış biçimlerini belirleyen ölçütler (f=26), kıymet ölçmeye yarayan soyut unsur(f=14), benimsenen ahlaki ve sosyal normlar (f=12), bir şeyin istenip istenmemesiyle ilgili inançlar (f=12) olarak sıralanmıştır. Toplumun onayladığı davranışlar bağlamında; ahlak kuralları, tutumlar, davranışlar, duyuş, düşünüş, davranış ve yaşam biçimi olarak ifade edilmiştir. Bireyin davranış biçimlerini belirleyen ölçütler bağlamında; iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış olduğuna dair kararlar ve davranışları yönlendirme konusu olarak ifade edilmiştir. Kıymet ölçmeye yarayan soyut unsur bağlamında; dinamik bir yapı, benimsenmiş, kabul edilmiş, yaşatılmış, bir şeyin değdiği karşılık şeklinde açıklanmıştır. Benimsenen ahlaki ve sosyal normlar bağlamında; inançlar, ahlak kuralları, tutumlar, yargı çeşidi, rağbet gören, önem taşıyan, örf ve adetlere bağlılık olarak belirtilmiştir. Bir şeyin istenip istenmemesiyle ilgili inançlar bağlamında; iyi olana değer verme, yargı, uyulduğunda huzur ve barış getiren, insanların davranışlarına yön veren inançlar ve davranışlar şeklinde açıklanmıştır. Öğretmen adayları tarafından değer olarak tanımlanan diğer maddeler ise; insan için önem taşıyan kavramlar ve kavrama yüklenen anlam olarak sıralanmıştır. Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının değer tanımlarıyla ilgili görüşlerinden bazı örnekler aşağıda yer verilmiştir.

ÖA9: “Değer, bir toplumda uyulması gereken ahlak kuralları, tutumlar, davranışların bütünüdür”.

ÖA44: “Değerler, toplum tarafından kabul edilen ve ideal olduğu düşünülen davranış biçimleridir”.

ÖA23: “İnsanların davranışlarını yönlendirmede ve belirlemede insanları ve olayları değerlendirmede kullandıkları ölçütlerdir”.

ÖA11: “.....her türlü kural veya kıymetlere değer denir”.

ÖA19: “....yani değer, insanın benimsediği ahlaki, sosyal normlardır. Değer insanların benimsedikleri inançlardır”.

ÖA53: “Değer, bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır”.

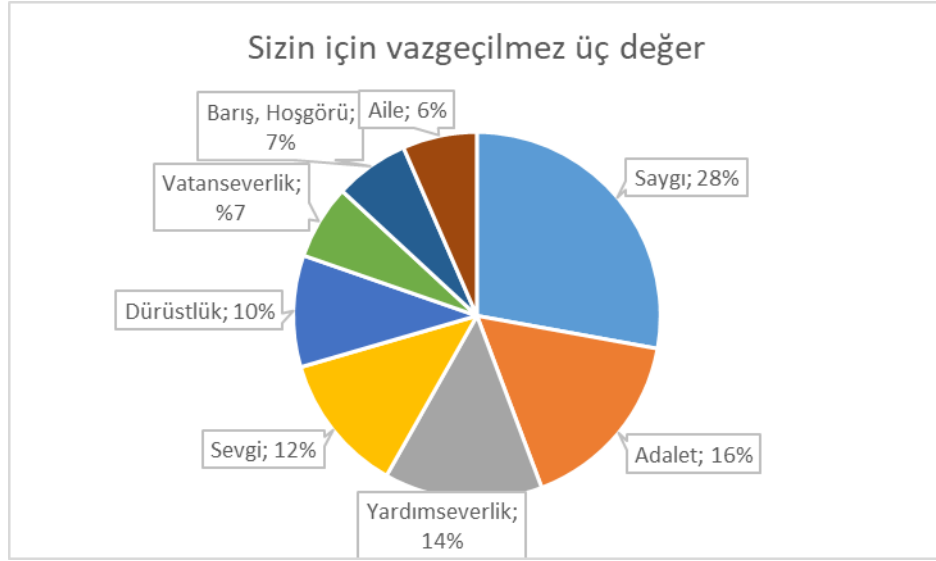
Öğretmen adaylarının ifadelerine göre, değer tanımları en fazla toplumun onayladığı davranışlar ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen ölçütler olarak açıklanmıştır. Bu tanımların literatürdeki değer tanımlarına uygun olduğu söylenebilir.

2. Öğretmen adaylarının değer sıralaması;

Çalışmanın ikinci alt amacı, öğretmen adayları için vazgeçilmez değerlerin sıralamasını içermektedir. Bu amaçla, öğretmen adaylarına kendileri için vazgeçilmez olan üç değer in olduğunu sıralamaları istenmiştir. İkinci alt amaca göre gerçekleştirilen analizler sonucunda elde edilen bulgular Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2

Öğretmen Adaylarına Göre Kendileri İçin Vazgeçilmez Üç Değer

Şekil 2’de görüldüğü gibi, öğretmen adaylarının kendileri için vazgeçilmez gördükleri değer sıralaması saygı (f=28), adalet (f=16), yardımseverlik (f=14), sevgi (f=12), dürüstlük (f=10), vatanserverlik (f=7), barış, hoşgörü (f=7), aile (f=6) olarak sıralanmıştır. Öğretmen adayları tarafından belirtilen diğer vazgeçilmez değerler ise; vatanserverlik, hoşgörü ve barış, aile, dostluk, bağımsızlık, eşitlik, sorumluluk, sabır, misafirperverlik olarak açıklanmıştır. Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının kendileri için vazgeçilmez gördükleri değerlerle ilgili görüşlerinden bazı örneklerle aşağıda yer verilmiştir.

ÖA3: “Benim için vazgeçilmez değerler saygı, sevgi, yardımseverliktir”.

ÖA54: “Vazgeçilmez değerler; adalet, saygı, özgürlük bunların olmadığı yerde diğer değerlerden bahsedilmesinin zor olduğunu düşünüyorum”.

ÖA26: “yardımseverlik, adalet, saygı”.

ÖA14: “Benim için vazgeçilmez değerler, saygı, sevgi, dürüstlüktür”.

ÖA11: “Adalet, iyilikseverlik, vatanserverlik”.

ÖA33: “Saygı, sevgi, hoşgörü”.

ÖA42: “Aile, adalet, hoşgörü”.

Öğretmen adaylarının kendileri için vazgeçilmez olan değerlerden en fazla saygı, adalet ve yardımseverlik değerleri olarak ifade edilmiştir. Öğretmen adaylarının görüşleri bu bağlamda değerlendirildiğinde; saygı değeri Türk toplum geleneğinde de önemli bir yere sahiptir. Öğretmen adaylarının saygı değerini birinci öncelikli değer olarak belirtmeleri, bir bakıma ailelerinin de kendilerinden beklentilerinin öncelikle saygı değeri olabileceğini akla getirmektedir. Adalet ve

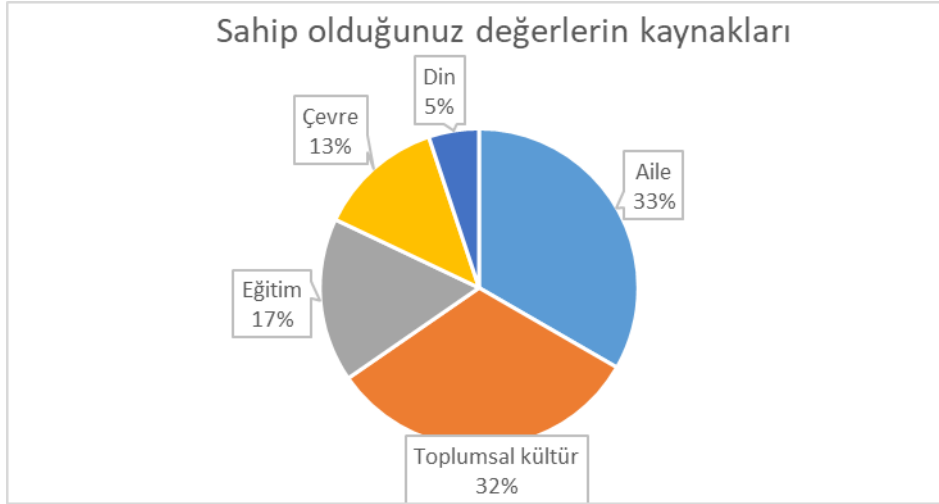
yardımsızlık değerlerine vurgu yapılması ise, Pandemi sonrası tüm dünyada yaşanan sosyal ve ekonomik sorunlara dikkat çekmesi yönüyle önemlidir.

3. Öğretmen adaylarının sahip oldukları değerlerin kaynak ya da kaynakları (temelleri) hakkındaki görüşleri;

Çalışmanın üçüncü alt amacı, öğretmen adaylarının sahip olduğu değerlerin kaynak ya da kaynakları (temelleri) hakkındaki görüşlerini içermektedir. Bu amaçla öğretmen adaylarına sahip oldukları değerlerin kaynaklarının neler olduğu sorulmuştur. Üçüncü alt amaca göre gerçekleştirilen analizler sonucunda elde edilen bulgular, Şekil 3'te sunulmuştur.

Şekil 3

Öğretmen Adaylarına Göre Sahip Olunan Değerlerin Kaynakları

Şekil 3'te, öğretmen adaylarının sahip oldukları değerlerin kaynakları; aile (f=33), toplumsal kültür (f=32), eğitim (f=17), çevre (f=13) ve din (f=5) olarak sıralanmıştır. Aile bağlamında; örf, gelenek, sevgi, saygı, yakın çevre, yetiştirme, örnek alma, hoşgörü, özgürlük, aile büyükleri olarak belirtilmiştir. Toplumsal kültür bağlamında; doğup büyüdüğümüz kültür, yaşadığımız çevre, örnek alma, örf-adet, geçmişten süregelen, toplumun önemseydiği davranışlar olarak açıklanmıştır. Eğitim bağlamında; okul ortamı ve eğitim alınan kurum olarak belirtilmiştir. Çevre bağlamında; yaşanılan çevre ve yakın çevre olarak açıklanmıştır. Din bağlamında; kutsal kitap, dini temeller ve manevi değer olarak belirtilmiştir. Öğretmen adayları tarafından belirtilen değerlerin diğer kaynakları ise; ahlak, insanın özünde var olduğu, maddi ve manevi değerler olarak sıralanmıştır. Öğretmen adaylarının, değerlerin kaynak ya da kaynakları (temeli) ile ilgili görüşlerinden bazı örnekler aşağıda yer verilmiştir.

ÖA1: "Bu değerlerin kaynağı bana göre, ailede alınan ve öğrenilen şeyler..."

ÖA21: "Sahip olduğumuz birçok değerlerin kaynağı ailedir". ÖA27: "Sahip olduğumuz değerlerin kaynağı kültürümüz ve geçmişimizdir".

ÖA53: "Sahip olduğum değerlerin kaynağının, aile ve okul çevresinde karşılaştığım gerek arkadaş gerekse öğretmenlerim olduğunu düşünüyorum".

ÖA42: "Değerler, informal olarak kazandırılır. Bu yüzden, insanın yaşadığı çevre temel kaynaklar arasında yer alır".

ÖA14: "Maddi ve manevi değerler olarak düşünüyorum".

ÖA8: "Ailemizden başlayarak aktarılan değerler bizler için temel oluşturuyor. Daha sonra okul ortamında ve çevredeki etkileşimle değişerek ya da farklı değerler aktararak kazandırılabilir".

Öğretmen adaylarının görüşlerine göre, sahip olduğumuz değerlerin kaynakları öncelikle aile ve toplumsal kültürdür. Ailenin değerler eğitiminde özellikle okul öncesi dönemde önemli bir rol üstlendiği gerçeği literatürde de kabul edilmektedir. Toplumsal kültür ise, geçmişten günümüze kadar gelen çocuk ve gençlerin eğitiminde vazgeçilmez olan yapıtaşlarıdır. Öğretmen adaylarının da öncelikli olarak aile ve toplumsal kültüre vurgu yapmaları bu gerçeği dile getirmeleri yönüyle önemlidir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşlerine göre değer tanımı ve vazgeçilmez değerlerin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, öğretmen adaylarının değer tanımları şu şekildedir; toplumun onayladığı davranışlar, bireyin davranış biçimlerini belirleyen ölçütler, kıymet ölçmeye yarayan soyut unsur, benimsenen ahlaki ve sosyal normlar, bir şeyin istenip istenmemesiyle ilgili inançlar olarak sıralanmıştır. Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değer tanımlarının literatüre uygun olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada, öğretmen adaylarının kendileri için vazgeçilmez gördükleri değer sıralaması ise; saygı, adalet, yardımseverlik, sevgi ve dürüstlük, vatanseverlik, barış-hoşgörü ve ailedir. Akitürk ve Kahraman (2019) tarafından yapılan araştırmada da değerler eğitimi konusunda, okul öncesi öğretmen adayları saygı, hoşgörü, sevgi, dürüstlük değerlerini açıklamışlardır. Öğretmen adaylarının yaşantılarında öncelikli olan değerler ise, hoşgörü, sevgi, saygı ve dürüstlüktür. Bu çalışmanın bulguları, Akitürk ve Kahraman (2019) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla benzer sonuçlara ulaşmıştır.

Bu çalışmanın bulgularını, Sigurdardottir ve Einarsdottir (2016) tarafından yapılan araştırma bulguları desteklemektedir. Araştırmada İzlanda'da yer alan bir anaokulunda görev yapan öğretmenlerin en çok hangi değerlere önem verdikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma bulgularına göre okulöncesi öğretmenleri en çok bakım, saygı ve disiplin değerlerine önem vermektedirler.

Bu çalışmanın bulguları Çengelci; Hancı ve Karaduman (2013) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla da benzerlik göstermektedir. Çengelci; Hancı ve Karaduman (2013) tarafından yapılan araştırma sonucunda; öğretmenlerin görüşlerine göre, okulda öğrencilere kazandırılmaya çalışılan başlıca değerlerin hoşgörü, sevgi, saygı, dayanışma ve sorumluluk olduğu tespit edilmiştir. Öğrenciler ise, okullarında en fazla dürüstlük değerinin kazandırılmaya çalışıldığını düşündüklerini belirtmişlerdir.

Bu çalışmanın bulgularını Avcı; Faiz ve Turan (2020) tarafından yapılan araştırma bulguları desteklemektedir. Avcı; Faiz ve Turan (2020) tarafından yapılan araştırmada, etkili vatandaşlık eğitiminde değerler ve değerler eğitimi konusunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinden elde edilen sonuçlara göre, değerlerin vatandaşlığın şekillenmesinde katkı sağladığı; etkili vatandaşın vatanseverlik, sorumluluk, çalışkanlık, dürüstlük, saygı, bilimsellik ve eşitlik gibi değerlere sahip olması gerektiği; benzer değerlerle sosyal bilgiler dersinin vatandaşlık eğitimine katkıda bulunduğu ve etkili vatandaşlık için sosyal bilgiler öğretim programında olan değerlerin yeterli olduğu yönündedir.

Öğretim programları, ele aldıkları değer yönüyle birbirini hangi düzeyde tamamlamaktadırlar? Özer ve Aktaş (2019) tarafından yapılan araştırmada, 2013 okul öncesi eğitim programı ve 2018 hayat bilgisi öğretim programında yer alan değerler konusunda karşılaştırma yapmak ve birbirini tamamlama durumunu tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda, her iki programda yer alan değerler bakımından sevgi, özdenetim, sorumluluk, saygı gibi bazı değerlerin birbirini tamamlamadıkları belirlenmiştir. Ayrıca her iki programda da adalet, dostluk gibi bazı değerlerin kazanımlarda yer aldığı tespit edilmiştir. Bu araştırmanın bulguları, bazı değerleri kazandırmada eğitim programlarında sorunlar olsa da, aile ve çevrenin etkisiyle bu

değerlerin bireylerin yaşantısında vazgeçilmez değerler olarak içselleştirilebileceğini göstermektedir.

Yapılan araştırmalar, okulda ve çevrede kazanılan değerlerin de birbirleriyle paralel olmadığını da göstermektedir. Bu konuda, Altuğ ve Kayan (2023) tarafından yapılan araştırmada lise öğrencileri, DKAB (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi) derslerinde yer verilen değerlerle ilgili kazanımların, gerçek hayatta kullanılması konusunda bazı eksikliklerin olduğu görülmüştür. Öğrenciler, çevrede ve okulda kazanılan değerlerin çoğunlukla birbiriyle uyum sağlamadığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Benzer bir çalışma Yalar ve Yelken (2011) tarafından yapılmıştır. Yalar ve Yelken (2011) tarafından yapılan araştırmanın bulgularına göre, öğretmenler değerler eğitiminin iyileştirilmesinde ailenin önemli bir rol üstlendiğini ve ailelerin öğretmenlerle iş birliği yapması gerektiğini vurgulamışlardır (Yalar; Yelken, 2011: 79-98).

Öğretmen adaylarının sahip oldukları değerlerin kaynakları ise aile, toplumsal kültür, eğitim, çevre ve din olarak sıralanmıştır. Bu araştırmanın bulgularını, Yavrutürk ve Kahveci (2022) tarafından yapılan araştırma bulguları desteklemektedir. Yavrutürk ve Kahveci (2022) tarafından yapılan araştırmada, öğretmenlerin değerler konusunda sınıfta karşılaştıkları istenmeyen öğrenci davranışları şunlardır; öğrencilerin birbirlerine karşı hoş olmayan sözler kullanmaları, birbirlerini şikâyet etmeleri, saldırgan ya da içine kapanık olmaları, verilen görevleri önemsememeleri ve sorumluluk almamaları gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Öğrencilerin istenmeyen davranış göstermelerinin nedeni ise, aile ve sosyo-ekonomik durumları nedeniyle olduğu belirtilmiştir.

Bu bulgulardan hareketle şu önerilerde bulunulabilir;

- Saygı, adalet ve yardımseverlik değerleri hakkında daha ayrıntılı bilimsel çalışmalar yapılmalı, yeni plan ve projeler desteklenmelidir.
- Değerlerin temel kaynağı olan ailelerin bu konuda teşvik ve eğitime, plan ve projelerle destek olunmalıdır.
- Değerler eğitiminde aile ve toplumu bilinçlendirmeyi hedefleyen sivil toplum örgütlerinin kuruluşu desteklenmelidir.
- Türkiye’de bulunan bütün üniversitelerde, değerler eğitimi merkezi bulunmalıdır.
- Öğretim programları, değerlerle daha fazla zenginleştirilmeli ve bütün ders programlarının değerler konusunda birbirini tamamlamaları konusu Talim ve Terbiye Kurulu tarafından titizlikle incelenmelidir.
- Değerler eğitiminde, öğrenci merkezli çağdaş öğretim yaklaşımları kullanılmalıdır.
- Sosyal bilgiler öğretim programlarında, daha fazla biyografilerle toplumdaki örnek şahsiyetlerin değerleri öğretilmelidir.
- Sosyal bilgiler dersinde, değerlerin tarihi ve kültürel temelleri içselleştirilerek öğretilmelidir.

Kaynakça

Akıtürk, H. K. & Kahraman, P. Bahçeli. (2019). Okul öncesi öğretmen adaylarının değerler eğitimine yönelik görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17(38), 267-294. <https://doi.org/10.34234/ded.563493>

Akto, A. & Akto, S. (2017). Okulöncesi değerler eğitiminde kullanılan yöntem ve teknikler (nitel bir araştırma). *E-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 1074-1095. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.342143>

Altuğ, S. & Kayan, M. F. (2023). Lise öğrencilerinin din kültürü ve ahlak bilgisi dersindeki değerler eğitimine bakışı (Şanlıurfa Örneği). *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 54-66. <https://doi.org/10.32579/mecmua.1347916>

Avcı, E. Karasu; Faiz, M. & Turan, S. (2020). Etkili vatandaşlık eğitiminde değerler eğitimi: sosyal bilgiler öğretmenlerinin düşünceleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 18(39), 263-296. <https://doi.org/10.34234/ded.655916>

Aydın, S. & Bayazıt, İ. (2023). Nitel araştırmalarda gecelik ve güvenilirlik. *Nitel araştırma yöntemleri* (Edit: M. Çelebi). Ankara: Pegem Akademi.

Batmaz, O. & Erdoğan, T. (2019). Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(6), 2681-2692. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.3594>

Bayırlı, H.; Doruk, O. & Tüfekçi, A. (2020). Öğretmenlerin değerler eğitimi hakkındaki görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 865-894. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1220435>

Beil, B. (2003). *İyi çocuk, zor çocuk, doğru davranışlar çocuklara nasıl kazandırılır?* (C. Yorulmaz, Çev.). Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Creswell, J. W. (1998). *Qualitative inquiry and research design: choosing among five traditions*. California: Sage.

Çengelci, T.; Hancı, B. & Karaduman, H. (2013). Okul ortamında değerler eğitimi konusunda öğretmen ve öğrenci görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 33-56. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/302420>

Çınar, F. (2019). Kavramsal çerçeve. V. Aktepe ve M. Gündüz (Ed.). *Karakter ve değer eğitimi içinde* (ss. 1-20). Ankara: Pegem Akademi.

Ekşi, H. & Katılmış, A. (2022). *Karakter ve değerler eğitimi*. (2. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Ersoy, A.F. (2023). Fenomenoloji. A. Saban ve A. Ersoy (E.). *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri İçinde* (4. Baskı). Ankara: Eğiten Kitap.

Gözler, A.; Haskuş, A.; Ayhan, B. & diğerleri. (2020). Değerler eğitimi kapsamında hazırlanan bilimsel çalışmaların farklı değişkenlere göre incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (AEÜSBED)*, 6(1), 224-241. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.677048>

Kamer, T. & Şahin, M. (2021). Değerlere ve değerler eğitimine ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri. *Milli Eğitim*, 20(230), 725-744. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.705356>

Katılmış, A. & Balcı, A. (2017). Coğrafya öğretmeni adaylarının değerler eğitimine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 35, 1-12. <https://doi.org/10.14781/mcd.291011>

Küçükaydın, M. A. (2020). Değer ile ilişkili temel kavramlar. G. Izgar ve B. Dilmaç (Ed.). *Değer eğitimi kavram ilke ve yaklaşımlar içinde* (ss. 1-31). Ankara: Pegem A Akademi.

Shah, R. A. (2018). Role of value based education in society. *Innovative Research in Applied Science and Technology*, 4(12), 15-18. https://www.researchgate.net/profile/Dr-Ahmadshah/publication/377074283_Role_of_value_based_education_in_society/links/6594087c3c472d2e8eaf566/Role-of-value-based-education-in-society.pdf

Sigurdardottir, I. & Einarsdottir, J. (2016). An action research study in an Icelandic preschool: developing consensus about values and values education. *International Journal of Early Childhood*, 48(2), 161-177.

Miles, B. M. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An extended sourcebook*. (2 nd Edition). Thousand Oaks, CA: Sage.

Muç, K. & Pamuk, A. (2020). Tarih ders kitaplarında değerler ve değer eğitim yaklaşımları. *Turkish History Education Journal*, 9(2), 586-603. <https://doi.org/10.17497/tuhed.793708>

Özer, M. & Aktaş, B. Ç. (2019). Değerler eğitimi devamlılığı: okul öncesi eğitim programında hayat bilgisi öğretim programına. *İlköğretim Online*, 18(1), 389-405. <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2019.527640>

Yalar, T. & Yelken, T. Yanpar. (2011). Değerler eğitiminin iyileştirilmesi ile ilgili öğretmen görüşlerinin belirlenmesi ve bir program modülü örneğinin geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 79-98. <https://journals.indexcopernicus.com/search/article?articleId=357901>

Yaman, E. (2016). *Değerler eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınevi.

Yavrutürk, A. R. & Kahveci, H. (2022). Öğretmenlerin değerler kapsamında istenmeyen öğrenci davranışlarına yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 64, 412-440. <https://doi.org/10.21764/maeuefd.1103789>

Yeşilyurt, E. (2019). Değerler eğitimine uygunluğu açısından öğretim yöntem ve tekniklerinin incelenmesi: Bir derleme çalışması. *Ekev Akademi Dergisi*, 23 (77), 121-146. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2563461>

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, S. G.; Becerikli, S. ve Demirel, M. (2017). Farklı bakış açılarına göre sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi. *Elementary Education Online*, 16(4), 1575-1588. <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2017.342975>

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Values are the building blocks of human culture. A society without values loses its character as a society and becomes an unlivable space where individuals harm one another. Values are indispensable for a humane future. Values are also the foundation of the social studies course. In fact, the social studies course contributes to the acculturation of individuals by explicit or implicit transfer of values.

Values play a key role in the struggle of a society to exist. Thus, values are common goals, beliefs, standards, judgments, and rules based on fundamental, moral principles accepted and protected by the majority of a society (Çınar, 2019, 17). Values education methods have been investigated by Akto and Akto (2017), Gözler, Haskus, and Ayhan (2020), Yesilyurt (2019), and Yıldırım, Becerikli and Demirel (2017).

Previous studies argued that the values adopted by the teachers determine their behavior towards their students. Thus, it is important to determine the values adopted by the teachers. The present study aimed to determine the indispensable values and the sources of these values based on the views of pre-service social studies teachers. Since no previous study was conducted on the research problem, the present study has the potential to contribute to the literature. Thus, the following research questions were determined.

- How do pre-service social studies teachers describe and conceptualize values?
- How do pre-service social studies teachers describe and conceptualize indispensable values?
- How do pre-service social studies teachers describe and conceptualize the sources of these values?

Method

Descriptive phenomenology design was adopted in the present study since the aim was to determine the views of pre-service social studies teachers on the definition of values, indispensable values, and the sources of these values. Criterion sampling, a purposive sampling method, was employed to assign the study participants. The participants included 54 (38 female and 16 male) senior pre-service teachers attending Firat University, Faculty of Education, Social Studies Program, and took the Character and Values Education course.

The study data were collected with a semi-structured interview form. The form included three open-ended questions. The study data were analyzed with the content analysis method. Initially, the study data were formatted based on the sub-objectives of the study to obtain the study themes. The credibility of the study was improved by reporting direct participant quotes. The pre-service teacher names were coded as SA1, SA2, SA3...

Results

The present study aimed to determine the definition of values and indispensable values based on the views of pre-service social studies teachers. The study findings demonstrated that pre-service teachers described the values as socially approved behaviors, criteria that determine individual behavior, abstract elements used to measure values, adopted moral and social norms, and beliefs on the desirability of concepts. The indispensable values included respect, justice, benevolence, love, honesty, patriotism, peace, tolerance and family based on the views of pre-service teachers. The sources of these values were family, social culture, education, environment, and religion according to the pre-service teachers.

Discussion

The study findings demonstrated that pre-service teachers described the values as socially accepted behaviors, criteria that determine individual behavior, abstract elements used to measure values, adopted moral and social norms, and beliefs on the desirability of concepts. Thus, it could be suggested that the descriptions of the pre-service social studies teachers were consistent with the literature.

Indispensable values included respect, justice, benevolence, love, honesty, patriotism, peace, tolerance, and family according to the pre-service teachers. The study findings were consistent with the reports by Akitürk and Kahraman (2019), Çengelci, Hancı, and Karaduman (2013), Avcı, Faiz, and Turan (2020), Özer and Aktaş (2019), Altuğ and Kayan (2023) and Yalar and Yelken (2011). In the study conducted by Akitürk and Kahraman (2019), pre-service pre-school teachers prioritized the values of respect, tolerance, love and honesty in values education. Çengelci, Hancı and Karaduman (2013) reported that the fundamental values that should be instructed included love, solidarity, tolerance, and responsibility based on teacher views. Avcı, Faiz and Turan (2020) reported that values contributed to the development of citizenship, and an active citizen should possess values such as patriotism, honesty, responsibility, diligence, respect, scientific approach, and equality. Aktaş (2019) determined that values such as love, self-control, responsibility and respect included in the 2013 pre-school curriculum and the 2018 life sciences curriculum were not complementary. Altuğ and Kayan (2023) determined that there were certain real life problems in value acquisitions in high school Religious Culture and Moral Knowledge course. Yalar and Yelken (2011) reported teachers emphasized the significance of the parents and teacher-parent cooperation in the improvement of values education.

The sources of values included family, social culture, education, environment, and religion according to the pre-service teachers. The study findings were consistent with the reports by Yavrutürk and Kahveci (2022). Yavrutürk and Kahveci (2022) determined that the students exhibited undesirable behavior due to parental and socioeconomical factors.